

Lapse heaolu hindamise abivahend lastekaitsetöötajatele

Tallinn
2012

Eessõna

Lapse heaolu hindamisjuhend on töövahend lastekaitsetöötajatele.

Hindamisjuhendi aluseks on Davidsoni ja Pollardi (2001) poolt koostatud monograafia lapse heaolu valdkondadest ja komponentidest. Heaolu vaadeldakse holistilisest perspektiivist, milles on integreeritud füüsiline, sotsiaalne, emotsionaalne ja kognitiivne dimensioon, mis ühendab lapse heaolu ja arengulise perspektiivi läbi lapse kogu elukaare. Lapse heaolu valdkondade ja komponentide määratlemisse kaasati erinevate valdkondade eksperte (psühholoogia, haridus, sotsioloogia, lapse arengu spetsialistid, meditsiinispetsialistid).

Heaolu valdkonnad ja komponendid on Davidsoni ja Pollardi lähenemises defineeritud tugevustena, mis toetavad lapse-nooruki positiivset käitumist, eakohaste võimete ja oskuste arendamist ning isiksusejoonte kujunemist, edendavad tervist ja kohanevat funktsioneerimist ning ennetavad haigusi ja düsfunktsionaalset käitumist.

Hindamine (*assessment*) on lastekaitsetöös informatsiooni kogumise protsess, mis toetab teenuste planeerimist ning lapse ja pere heaolu toetavate otsuste tegemist.

Hindamine algab hetkest, kui laps ja pere määratletakse lastekaitsetöö klientidena, ning lõpeb juhtumi sulgemisega. Hindamine tugineb eeldusele, et teenuste asjakohasuse ja efektiivsuse kindlustamiseks peavad lastekaitsetöötajad pidevalt koguma informatsiooni ning hindama lapse ja pere vajadusi ning pereliikmete suutlikkust kasutada olemasolevaid tugevusi nii, et kõikide pereliikmete heaolu on tagatud.

Hindamise protsessis kogutakse infot ka nendelt spetsialistidelt, kes lisaks lastekaitsetöötajale juhtumiga tegelevad.

Sisukord

Lapse heaolu hindamine.....	lk 5
Hindamise vajalikkus lastekaitsetöös.....	lk 6
Hindamise põhimõtted.....	lk 6
Millest koosneb hindamise abimaterjal.....	lk 9
Hindamise vajalikkuse selgitamine lapsevanemale, lapsele.....	lk 11

Lisa 1

Tabel 1. Lapse heaolu valdkonnad ja komponendid.....	lk 13
Tabel 1.2. Mõistete selgitused.....	lk 15
Tabel 2.1. Lapse heaolu järjepidev kaardistamine.....	lk 16
Tabel 2.1.a. Lapse heaolu järjepidev kaardistamine.....	lk 17
Tabel 2.2. Minu lapse heaolu.....	lk 19
Tabel 2.2.1. Minu lapse heaolu.....	lk 21
Tabel 2.3. Minu heaolu.....	lk 22
Tabel 2.4. Lapse heaolu kaardistamine kodukülastusel.....	lk 23
Tabel 3. Tegevuskava lapse heaolu tagamiseks ja vanemlikkuse toetamiseks.....	lk 24

Lisa 2

2.1. Abistavad küsimustikud vanema ja lapse vahelise suhte hindamiseks.....	lk 25
2.1.1. Beebiealisele lapsele.....	lk 25
2.1.2. Lasteaiaaialisele lapsele.....	lk 26
2.1.3. Kooliealisele lapsele.....	lk 27
2.2. Lapse suhtekaart.....	lk 28
2.3. Lapse intervjuerimise (näidis)skeem.....	lk 29
2.4. Vanemluse rollikaart.....	lk 30

Lapse heaolu hindamine

Lastekaitseüsteemi põhiülesanne on iga lapse heaolu toetamine (ennetavad tegevused) ja tagamine (otsene sekkumine heaolu toetamise eesmärgil).

Igal lapsel on sünnipärane õigus elule, tervisele, arengule, tööle ja healule (LKS §8).

Lapse vajaduste tagamise eest vastutab ennekõike lapsevanem. Lapse kehalise, vaimse või hingelise heaolu ohustamine nõuab sekkumist (PKS§ 134 lg1).

Igasugustes lapsi puudutavates ettevõtmistes riiklike või erasotsiaalhoolekandetasutuste, kohtute, täidesaatvate või seadusandlike organite poolt tuleb esikohale seada lapse huvid (LÕK, art 3, lg1).

Osalisriigid seavad eesmärgiks tagada lapsele tema healuks vajalik kaitse ja hooldus, arvestades tema vanemate, seaduslike hooldajate või teiste tema eest seaduslikult vastutavate isikute õigusi ja kohustusi ning rakendavad selleks kõiki vastavaid seadusandlikke ja administratiivmeetmeid (LÕK, art 3, lg2).

Lapse vajaduste ja parimate huvide väljaselgitamine peab tuginema lapse heaolu hindamisele. **Lapse heaolu** on näitaja, mille abil väljendatakse heaolu erinevate valdkondade (füüsiline, emotsionaalne, sotsiaalne, kognitiivne) tagamist lapse eest hoolitsejate poolt.

Heaolu (*well-being*) on seisund, mis toetab indiviidi (laps, täiskasvanu) edukat toimimist läbi elu, integreerides füüsilise, kognitiivse ja sotsiaal-emotsionaalse funktsioneerimise, mille tulemuseks on kogukonna poolt väärtustatud produktiivne tegutsemine, rahuldust pakkuvad sotsiaalsed suhted ja isiksusliku potentsiaali realiseerimine ning võime ületada psühhosotsiaalseid ja keskkondlikke probleeme (Noble, MCGrath, Wyatt, Carbines, Robb., 2008).

Abraham Maslow (1970) rajas vajaduste hierarhia. Tema hierarhiast lähtuvalt on indiviidi arenguks ennekõike vajalik esmaste füsioloogiliste vajaduste rahuldamine ja ta tõi välja 5 vajaduste tasandit:

- füüsilised ja ellujäämist tagavad vajadused (toit, vesi, õhk, soojus, seksuaalne rahuldatus, organismi poolt toodetud jääkainete väljutamine);
- füüsiline turvalisus (vajadus olla ja saada kaitstud haiguste, kallaletungide/rünnakute eest);
- armastus (vajadus olla teiste poolt armastatud, toetatud, abistatud);
- eneseväärtustamine (vajadus tunda end väärtuslikuna ja väärtustatuna);
- eneseaktualisatsioon (vajadus olla loov, produktiivne, saavutada püstitatud eesmäärke). (Kilpatrick, Holland, 2003).

Vanemlus ehk vanemaks olemine on lapse heaolu ja turvalisuse tagamine ning lapse eest hoolitsemine viisil, mis toetab tema edukat hakkamasaamist lapse, nooruki, täiskasvanuna. (Vt. Lisa 2. Vanemluse rollikaart). Lapse heaolu hinnates hindame ka vanema suutlikkust täita erinevaid vanemlikke rolle.

Hindamise vajalikkus lastekaitsetöös

Lapse heaolu hindamine on lastega seotud juhtumi(te) lahendamine LÕK nõuetest lähtuvalt:

1. Lapse huvide ja vajaduste väljaselgitamine (faktide selgitamine, asjaosaliste sh lapse ärakuulamine, kolmandate isikute ärakuulamine)
2. Lapse huvide ja vajaduste kaalumine teiste isikute ja üldsuse huvides ning vajaduste kontekstis.
3. Maksimaalsel võimalikul määral lapse huve (vajadused ja heaolu) arvestava otsuse langetamine.

Hindamine on oma olemuselt juhtumikorraldusliku tööga kaasas käiv protsess, mille sisuks on lapse ja pere olukorra mõistmine ja sekkumiste kavandamine lapse heaolu tagamiseks ning pere püsijäämise ja/või parema toimetuleku tagamiseks, seejuures last ja peret kaasates.

Lastekaitsetöötajal tuleb juhtumit lahendades leida vastus küsimusele, milline on vanema ja last ümbritseva keskkonna valmisolek tagada lapse heaolu. Vastuse annab lapse heaolu hindamine, mis on lastekaitsetöös üks tähtsamaid tööloike ning aitab vältida subjektiivsust ja emotsionaalseid seisukohti kas lapse olukorra või tema vanemate suhtes.

Lastekaitsetöötaja vajab lapse olukorra kirjeldamiseks ja sellele lapsest lähtuva hinnangu andmiseks sobivat hindamisinstrumenti.

Lapse heaolu hindamine on oluline, kui last on füüsiliselt ja/või emotsionaalselt väärkoheldud; lapsel on vaimse tervise häired; laps on hooldamata või hooldamises on olulisi puudujäärke; lapse areng ei ole eakohane; vanematel on sõltuvusprobleemid; vanemad on välismaal tööl ja laps on jäetud järelvalveta; vanematel on lahutuse/hooldusõiguse vaidlusega seotud probleemid; peres on või on pere üle elanud kriisisituatsiooni, lapsele ja perele on vajalik pikaajaline ja mitmekülgne abi, jms.

Lapse heaolu hindamine toetab:

- perele vajaliku abi planeerimist ja korraldamist ning toetava võrgustiku loomist, et ennetada lapse eraldamist perest;
- lapse kiiret perekonnast eraldamist juhul, kui hindamistulemused näitavad, et lapse heaolu ei ole tagatud.

Hindamise põhimõtted

Lapse heaolu ja vanemliku suutlikkuse hindamisel lähtutakse järgmistest lapse heaolu valdkondadest ja neis sisalduvatest komponentidest:

- **füüsiline heaolu** (baasiline turvalisus, tervis, hooletussejätmine, väärkohtlemine, kodukeskkond, jms);
- **emotsionaalne heaolu** (emotsionaalne soojus ehk võime vastata lapse emotsionaalsetele vajadustele, turvalise kiindumussuhte kujundamine, lapse vajaduste mõistmine ja mõtestamine, jms);

- **sotsiaalne heaolu** (lapse huvitegevuses osalemise ja eakaaslastega suhtlemise toetamine; eluoskuste õpetamine ja piiride seadmine ehk prosotsiaalse käitumise toetamine, jms);
- **kognitiivne heaolu** (lapse intellektuaalse arengu toetamine ehk lapse stimuleerimine, õpetamine, suunamine vanema poolt ja kollektiivis, jms)

Vaata Lisa 1. Lapse heaolu valdkondade ja komponentide tabel.

Lisaks on vaja hinnata:

- vanemate tervislikku seisundit;
- suutlikkust teadvustada probleeme;
- suutlikkust olukorda parandada;
- oskust abi küsida ja abistajatega koostööd teha.

Samavõrd oluline on selgitada, millised keskkondlikud tegurid piiravad vanema suutlikkust tagada lapse heaolu:

- sotsiaalne staatus kogukonnas;
- tööga hõivatus ja tööga hõivatust piiravad tegurid;
- sissetulek.

Lapse heaolu hindamine annab kirjeldava analüüsi lapse olukorrast ja perekonna funktsioneerimisest, sisaldades vastused küsimustele:

- milline on vanemate suutlikkus tagada lapse heaolu;
- milline on perekonna üldine funktsioneerimine;
- milline on lapse hooletussejätmise ja/või väärkohtlemise olemus;
- kui kaua lapse heaolu ohustav käitumine on kestnud;
- millised on hooletussejätmise otsesed ja kaudsed mõjud lapsele;
- kuidas näevad, mõtestavad lapse olukorda vanemad ning mis peab nende arvetes sekkumise tulemusena lapse jaoks muutuma;
- kuidas näeb oma olukorda laps;
- millised tegevused ja teenused toetavad parimal moel lapse heaolu tagamist;
- millist abi on perele osutatud.

Lapse heaolu hindamine algab hetkest, kui laps ja pere on määratletud abivajavatena. Avatud on juhtumitoimik ning on selge, et laps ja tema pere jäävad lastekaitsetöötaja huviorbiiti, sest laps viibib tingimustes, mis ohustavad tema heaolu või laps ise oma tegevuse ja/või käitumisega ohustab oma heaolu.

Hindamine kestab seni, kuni juhtum on töös (ehk lapse ja perega tegeldakse tegevusplaanist lähtuvalt). Järel- ja/või kordushindamisi viiakse lapse heaolust lähtuvalt läbi regulaarselt ka pärast intensiivse sekkumise lõppemist.

Asendushooldusel viibiva lapse juhtum jääb avatuks vähemalt lapse asendushooldusel viibimise lõppemiseni ja lapse heaolu hinnatakse koostöös asendushoolduse teenusepakkujaga vähemalt 1x aastas (SHKS, § 15 lg 4).

Enne hindamise alustamist on oluline läbi mõelda:

- kes juhib hindamisprotsessi;
- keda on vaja kaasata (hindamine on olemuselt interdistsiplinaarne ja eeldab haridus- ja tervishoiuvaldkonna ja/või teiste spetsialistide kaasatust);
- kuidas ja kelle abiga kaasata last, tema vanemaid ning vajadusel laiendatud perevõrgustikku.

Juhtumite lahendamisel st ka lapse heaolu hindamise protsessis tuleb omavalitsusel teha koostööd perekonnaliikmete ja teiste isikute ning asjaomaste asutustega (SHKS § 24 lg 1) ja kuulata ära isiku arvamus (SHKS § 31 lg 1, 2).

Lapse kaasamine on alates 10. eluaastast kohustuslik. Noorema kui 10-aastase lapse kaasamisel on oluline teha seda lapsele turvalisel ja eakohasel viisil st, kasutatakse tehnikaid ja meetodeid, mis lähtuvad lapse eest (SHKS § 32 lg 2, § 34 lg 1).

Laste kaasamisel on oluline lähtuda põhimõttest, et nende juuresolekul ei anta hinnanguid vanemate käitumisele ega väljendada hinnangulisi seisukohti nende suhtes.

Osalisriigid tagavad lapsele, kes on võimeline iseseisvaks seisukohavõtuks, õiguse väljendada oma vaateid vabalt kõikides teda puudutavates küsimustes, hinnates lapse vaateid vastavalt tema vanusele ja küpsusele (LÖK, art 12, lg1).

Selleks antakse lapsele võimalus avaldada arvamust, eriti igas teda puudutavas kohtu- ja administratiivmenetluses, vahetult või esindaja või vastava organi vahendusel siseriiklikele protsessinormidele vastavalt (LÖK, art 12, lg 2).

Vanemate (vajadusel laiendatud perekonnavõrgustiku) kaasamine ja nendele hindamis-dokumentides kirjeldatu kättesaadavuse tagamine (SHKS § 35 lg1) ning vajadusel täiendav selgitamine teenib mitut eesmärki:

- pereelus ja last puudutavates otsustes osalemise ja vastavasisulise info omamise tagamine;
- pereliikmete väärtuste süsteemi tundmaõppimine;
- koostöösuhte kujundamine;
- lapse fookusest lähtuva arusaama kujundamine, mis on nende pereellu sekkumise põhjuseks;
- vanemliku suutlikkuse hindamine (lapse heaolu tagamist toetavad/piiravad tugevused ja nõrkused)

Hindamise läbiviimisel on oluline, et hindaja:

- aktsepteerib, usaldab last ja vanemat (respekt, ehedus, ausus, empaatia);
- kaasab lapse ja vanemad ning toetab nende koostöövalmidust (avatud dialoog);
- aitab vanemal ja lapsel defineerida hetkeolukorda;
- selgitab lapse ja vanemate nägemuse soovitud muutuse osas;
- aitab lapsel ja vanematel teadlikuks saada nende isiksulikest ja keskkondlikest tugevustest;
- jagab lapse ja vanematega hindamistulemusi.

Lapse heaolu hindamise tulemuste põhjal koostatakse tegevusplaan ehk detailne tegevuskava, mille elluviimine peab toetama:

- lapse heaolust ehk lapse vajadustest ja huvidest lähtumist, st lapsele ja/või lapsele koos vanemaga suunatud sekkumisi;
- vanemate suutlikkust tagada lapse heaolu, see tähendab kas vanem-laps suhet toetavaid sekkumisi, kuhu kaasatakse vanem koos lapsega või ainult vanemale suunatud sekkumisi (näiteks vanemluse toetamise koolitus/programm; tugiisiku teenus, nõustamine);
- perekonna senise (üldise) funktsioneerimise paranemist, see tähendab sekkumisi, mis toetavad näiteks vanemate tööturule naasmist, pere-eelarve koostamist ja pidamist ja/või võlgade ajatamist, toimetulekutoetust, muid kohaliku omavalitsuse toetusi.

Tegevusplaan on osa juhtumiplaanist (SHKS, § 29, lg 2).

Tegevusplaani koostamises ja selle elluviimise tagasisidestamises osalevad samuti laps, vanemad ning spetsialistid, kelle abi pereliikmed vajavad.

Millest koosneb hindamise abimaterjal

Tabel 2.1. Lapse heaolu kaardistamine (*lastekaitsetöötaja vorm*) (järjepideva täitmise versioonid 2.1, 2.1.a).

Tabel annab spetsialistile võimaluse hinnata, kas (abivajava) lapse heaolu on piisavalt hästi tema esmaste hooldajate poolt tagatud. Tabelit võib täita nii elektrooniliselt kui paberkandjal. Kliendi juuresolekul ei ole soovitatav kasutada elektroonilist vormi, sest see ei toeta kliendi kaasamist hindamisprotsessi. Tabeli täitmisel ja täiendamisel lisatakse hinnangu andmise kuupäev ja nii saab ühte tabelit täiendada kogu juhtumi töös olemise aja vältel.

Tabeli kasutusjuhend:

- Heaolu komponentide tagamist hinda, liikudes skaalal „hea“ > „mitterahuldavani“;
- Tulpa „kommentaariid ja täpsustused, milles puudused ja tugevused avalduvad“ lisa kokkuvõttev, (vajadusel täiendav) info.
- Kasuta faktipõhiseid kirjeldusi (nt: ema toitis 6 k last külma purgisupivedelikuga, lapse riided olid määrdunud ja lapsel seljas olnud rohkem kui 1–2 päeva, (lapse) toas põrandal vedelesid kakased mähkmed, jms).

NB! Tugevuste märkimine on oluline, sest vanematele on oluline tagasisidestada ka seda, millega nad saavad lapse eest hoolitsedes hästi hakkama. Samaaegselt tugevustele ja puudujääkidele keskendumine toetab ka vanema koostöövalmidust.

Samuti on oluline hinnata:

- vanemate tervist;
- sotsiaalset kompetentsust;
- majanduslikku toimetulekut;

et selgitada, millised nendest teguritest toetavad ja/või takistavad lapse heaolu tagamist.

Nimetatud tegurid saab märkida ristiga tabeli all toodud loetelus, kuhu võib lisada ka konkreetseid märksõnad.

Lapse emotsionaalse heaolu hindamisel on oluline, et hindaja pöörab erilist tähelepanu vanem-laps suhtele. Hindamisjuhendi Lisas 3 on selleks kolm abistavat küsimustikku (vanema ja lapse vahelise suhte hindamiseks/beebiealisele lapsele/lasteaiaaialisele lapsele/kooliealisele lapsele).

Mida väiksem on abi vajav laps, seda olulisem on vanem-laps suhte hindamine, sest vanem-laps (kiindumus)suhte olemus mõjutab otseselt lapse heaolu ja arengut.

Varase lapseea kogemused vanem-laps suhtest on aluseks lapse mentaalsetele representatsioonidele ehk sisemistele töömudelitele endast, teistest ja suhetest. Lapse sisemised töömudelid toimivad taju filtritena, millest lähtuvalt ta interpreteerib sotsiaalseid stiimuleid ja kujundab oma käitumist suhetes vanemate ja eakaaslastega (Mennen, Keefe, 2005).

NB! Lapse heaolu toetavate sekkumiste kavandamisel (vanemale suunatud sekkumised/lapsele suunatud sekkumised/vanem-laps diaadile suunatud sekkumised) on oluline lähtuda sellest, milline on vanema ja lapse suhte kvaliteet: ehk kas vanem mõistab/mõtestab lapse vajadusi ja reageerib nendest lähtuvalt. Kui vanema kontakt lapsega ei tulene lapse vajaduste mõtestamisest on vajalik alustada vanem-laps suhte kujundamisest. Sealt edasi on võimalik toetada vanemat lapse eest hoolitsemist toetavate teadmiste ja oskuste omandamisel.

Tabel 2.2. Minu lapse heaolu (*lapsevanema vorm*)

Tabel annab lapsevanemale võimaluse hinnata, kui hästi Ta suudab lapse heaolu tagada, milles näeb enda puudusi, milles vajab abi ning millega saab hästi hakkama. Seda tabelit võib täita lapsevanem iseseisvalt või koos spetsialistiga.

Tabel 2.2.1. on intellektipuudega lapsevanemale.

Tabeli 2.2. (2.2.1.) ja Tabeli 2.1. võrdlus annab infot selle kohta, kui võrd spetsialistide ja vanemate arvamused lapse heaolu oluliste komponentide osas lahknevad ja/või kattuvad.

Tabel 2.3. Lapse heaolu (*lapse vorm*) . Täidab laps või spetsialist koos lapsega.

Tabel annab võimaluse kaasata lapsi enda elu-olu hindamisse.

Tabelile on lisatud ka WHO subjektiivse heaolu küsimustik (*WHO (Five) Well-being Index, 1998 Version*), mida on hea kasutada lastega alates (8.)10. eluaastast.

Küsimustikus on 5 küsimust, millele vastamiseks on võimalik valida sobiv vastusvariant 6-punktilisel Likert-tüüpi skaalal. Punktide maksimumsumma on 25; vähem kui 13 näitab madalat hinnangut subjektiivsele heaolule.

Lapse hinnang oma subjektiivsele heaolule avab vanemate/pere toimimise lapse perspektiivist lähtuvalt.

Tabel 2.4. Lapse heaolu kaardistamine kodukülastusel

Tabel annab võimaluse kodukülastuse järgselt kaardistada, kuidas on lapse heaolu tagatud.

Tabeli kasutusjuhend:

- Kasuta faktipõhiseid kirjeldusi (nt: köögipõrandal olid piimapakid, suitsupakid, banaanikoored; lapsel voodis pissist niisked/määrduvad linad, padi, tekk);
- Kirjelda, kuidas on lapse heaolu komponendid tagatud. Kuidas on lapse heaolu komponendid tagatud, liikudes skaalal „hea“ > „mitterahuldav“.

Tabel 3. Tegevuskava (sekkumiskava)

Lapse heaolu tagamiseks ja vanemlikkuse toetamiseks on oluline koostada hindamistulemustest lähtuv sekkumiskava, kus on võimalik selgelt sõnastada lapse heaolu tagamist toetavad tegevused ja nende elluviimise eest vastutajad.

Tegevuskava ellurakendamise järjepidev hindamine annab tagasisidet kõikidele osapooltele sellest, mida on lapse heaolu toetamiseks tehtud, ning kes ja mida peaks veel tegema.

Kõikidest täidetud hindamisvormidest ja tegevuskavast on vaja teha koopiad ka perele.

Hindamisprotsessi läbiviimine ülalmainitud soovitudest lähtuvalt tagab:

- Fookuse püsimise lapse heaolul (hetke heaolu, heaolu ohustavad riskid);
- Süsteemse nägemuse abi vajava lapse heaolu ohustavatest teguritest;
- Lapse, perekonna ja nende toetussüsteemi kaasamise;
- Pereliikmete tugevuste ja nõrkuste kaardistamise;
- Ühiste eesmärkide nimel töötava meeskonna;
- Tegevuskava, mille elluviimist regulaarselt hinnatakse ja kõikidele osapooltele tagasisidestatakse;
- Juhtumitöö dokumenteerituse ja analüüsi;
- süstematiseeritud ülevaate kohtule lapse heaolu tagamisest vanemate poolt.

Lapse heaolu ja vanemate toimetuleku hindamisel abistavaid töölehti ja hindamisvorme vaata Lisast 2.

Hindamise vajalikkuse selgitamine lapsevanemale, lapsele

Kui Sa pöördud teenuste saamiseks mõne sotsiaalasutuse poole, siis enne abi pakkumist on vaja rohkem infot sinu ja sinu perekonna kohta, et pakkuda teenuseid, mis sind ja sinu last parimal võimalikul moel abistaksid.

Sinu ja sinu pereliikmete hetkeolukorra kaardistamise abil on meil võimalik selgitada, millist abi ja toetust sa vajad ning kes on parim abi osutaja.

Infot kogutakse sinu ja sinu pereliikmete käest, samuti teiste, varem teie perega kokku puutunud spetsialistide/abistajate käest.

Kõik osapooled, kes sind ja sinu pereliikmeid puudutavat infot jagavad, järgivad konfidentsiaalsuse reegleid. Nendega kontakteerumiseks küsime sinult luba, välja arvatud juhul, kui laps on hädaohus.

Hindamine tähendab seda, et lastekaitsetöötaja kohtub sinu ja sinu pereliikmetega, ning teeb ka kodukülastusi. Hindamisprotsessi kaasatakse ka lapsed.

Kohtumistel räägitu pannakse kirja hindamisvormidesse ja kooskõlastatakse sinuga. Sul on alati võimalus välja tuua oma arvamus.

Hindamise tulemusena koostatakse lapse vajadustest ja vanemate toimetulekust lähtuv tegevuskava, mis edastatakse ka Sinule.

NB! Lapsevanemale on hea jätta paberkanjal tema enda poolt täidetud lapse heaolu hindamisvorm ja tegevuskava.

Lapse poolt täidetud hindamisvormis ja lastekaitsetöötaja hindamisvormis sisalduvat peab samuti vanematele tutvustama, kuid igal juhul tuleb hea seista selle eest, et sellele ei järgne vanemapoolseid sanktsioone lapse suhtes (karistamine, keelud, jms).

Teame, et kõik vanemad soovivad oma lastele head. Laste heaolu hindamine aitab selgitada sinu ja sinu pereliikmete tugevused ja rasked kohad, kus vajad abi.

Sinu abi on meile oluline, sest ainult sina tead, mis teil toimib hästi ja millised on raskused. Meie omalt poolt hoiame sind kursis, mida meie kavandame Teie abistamiseks.

Viited:

Kilpatrick, A., Holland, T., P. (2003). Working With Families. An Integrative Model by Level of Need. University of Georgia.

Mennen, F., E., OKeefe, M. (2005). Informed Decision in child welfare: The use of attachment theory. Children and Youth Services Review, 27, pp 577–593.

Noble, T., McGrath, H., Wyatt, T., Carbines, R. & Robb, E. (2008). Scoping study into approaches to student wellbeing. Australia: Australian Catholic University.

Lisa 1

Tabel 1. Lapse heaolu valdkonnad ja komponendid

Füüsiline heaolu (<i>Aitab hinnata perearst</i>) on aluseks lapse sotsiaal-emotsionaalsele ja kognitiivsele arengule. NB! Eriti oluline 0–5-aastaste laste puhul, kes ei ole veel võimelised oma heaolu tagamisele ise kaasa aitama.	
Toitumine	<u>Vanemlik roll: hooldaja</u> Lapse toitumine (eakohane, mitmekülgne, vähemalt üks soe toidukord päevas).
Turvaline elukeskkond	Lapse elukeskkonna füüsiline turvalisus (piisava suurusega eluase, hügieenivõimalused (wc, vann, jms), elekter, küte, eluaseme temperatuur, puhtus, sh eluruumides suitsetamine), turvaline mööbli ja esemete paigutus; õueala turvalisus). (NB! Varasem info: kas peres on esinenud laste väärkohtlemist, kas mõni laps on surnud.) Vägivalla (füüsiline, emotsionaalne, vanemate-vaheline) puudumine.
Lapse tervise eest hoolitsemine	Lapse tervislik seisund ja lapse tervise eest hoolitsemine (vaktsineerimised, arstlikud ülevaatused, lapse värskes õhus viimine, füüsiline aktiveerimine). Lapse teadlikkus tervislikest eluviisidest ja terviseriskidest. Kas lapsele on määratud puue? Kas lapsel on püsivaid terviseprobleeme?
Eakohane järelevalve	Vanemast sõltuvalt lapse üksi jätmise/vanem teab kus ja kellega laps viibib/
Lapse hügieen	Lapse hügieen ja puhtus (pesemisharjumused, -vahendid, -võimalused)
Lapse riietus	Lapse riietus (puhtus, vastavus aastaegadele ja eale, võimaldades osalemist erinevates tegevustes)
Emotsionaalne heaolu (<i>Aitab hinnata psühholoog</i>) on eelduseks lapse kognitiivsele arengule.	
Maailma usaldamine ja emotsionaalne tervis	<u>Vanemlikud rollid: armastuse andja, piiride seadja, turvalisuse tagaja</u> Vanem-laps (kiindumus)suhte kvaliteet (Vt. Lisa 2. Abistavad küsimustikud vanema ja lapse vahelise suhte hindamiseks/beebiealisele lapsele/lasteaiaaeriale lapsele/kooliealisele lapsele)
Identiteet	<u>Baasturvalisuse indikaatorid:</u>
Mina-kontseptsioon ja enesehinnang	- <u>väikelapse eas</u> (ema reageeringud lapsele, lapse reageering emapoolsele kontaktivõtmisele, sülle soovimine, vanemaga koos ja vanema juures tegutsemine, ajutine eemaldumine vanemast ei tekita ärevust) - <u>koolieas</u> (pilkkontakt, julgus abi küsida, usaldada muresid, jagada rõõme, saavutusi, kutsuda vanemat kaasa, teha vanema(te)ga asju koos, turvalisust tagavate <i>peresiseste ja ühiskondlike reeglite</i> aktsepteerimine, õiguskulekus) Lapse mina-kuvand "olen hea pallimängus, kuid matemaatikas/koolis ei saa ma hästi hakkama"; "saan üldiselt hästi hakkama"; "mul on sõbrad, kellele olen oluline". <i>Emotsionaalne väärkohtlemine (hooldajast tulenev lapsega suhtlemise muster, mis muutub pidevaks: lapse ignoreerimine, laps väärtusetu, halb, teeb vigu, ei vasta vanema ootustele, põlgamine, vägivalla pealt nägemine, antisotsiaalse käitumise julgustamine, lapse juuresolekul vanematevaheline füüsiline, emotsionaalne vägivald).</i>

Sotsiaalne heaolu (Aitab hinnata õpetaja, koolipsühholoog, sotsiaalpedagoog, lähivõrgustik).	
<p>Sotsiaalne kompetentsus</p> <p>(positiivne suhtumine eakaaslastesse, koostööoskused eakaaslaste ja täiskasvanutega,</p> <p>enese tundmine, enesejuhtimine ja enesekehtestamine, piirangute ja normide aktsepteerimine, õppimisel oma võimete potentsiaali kasutamine)</p>	<p><u>Vanemlikud rollid: eluks ettevalmistaja, piiride seadja, inimsuhete asjatundja</u></p> <p>Lapsele eluoskuste õpetamine (hügieen, toidu valmistamine, koristamine,</p> <p>Lapse positsioon perekonnas ja suhted pereliikmetega. Perekonna sotsiaalne staatus (Vt. Genogramm ja keskkonnakaart.)</p> <p>Lapse keskkond: kollektiivi kuulumine, sõprade olemasolu, kaasatus/tõrjutus, suhted lähisugulaste võrgustiku ja teiste täiskasvanutega (<i>õpetaja, jne</i>). (Vt. Lisa 2. Lapse suhtekaart.)</p>
Kognitiivne heaolu (Aitab hinnata psühhiaater, õpetaja, psühholoog, logopeed).	
<p>Tunnetus ja mälu (taju, kujutlusvõime, meenutamine)</p> <p>Uudishimu, avastamissoov</p> <p>Intelligentsus ja mõtlemine (probleemilahendusoskused, mõtestatud tegutsemine)</p> <p>Keel (väljendusoskus, arusaamine)</p> <p>Õpioskused ja motivatsioon</p> <p>Moraalne areng</p> <p>Loovus ja anded</p>	<p><u>Vanemlik roll: eluks ettevalmistaja</u></p> <p>Lapse intellektuaalne stimuleerimine (mängunurk ja mänguasjad; õpinurk ja õppevahendid, lapse teadlik juhendamine, lapsega tegelemine; lapses huvi äratamine, lapsele väljakutsete võimaldamine; teater, kino, kontsert).</p> <p>Ea- ja võimetekohase arengu võimaldamine vastavas haridusasutuses, õpiedu jälgimine, koostöö haridusasutusega.</p> <p>Vanemate suutlikkus last suunata ja motiveerida õppes osalema, huvitatus lapse saavutustest.</p> <p>Lapse õiguskuulekus.</p> <p>Lapse huvitegevus.</p>
<p>Kui vanemad ei ole suutnud rahuldavalt tagada lapse heaolu, on oluline uurida järgmisi vanemaks olemist takistavaid aspekte:</p> <p>Vanemate tervis: füüsiline tervis, vaimne tervis (psüühikahäired, vaimupuue).</p> <p>Vanemate haridus ja sotsiaalne kompetentsus.</p> <p>Vanemate sõltuvuskäitumine (alkohol, narkootikumid).</p> <p>Vanemate majanduslik toimetulek: sissetulek (sh sotsiaaltoetuste % sissetulekust), laenukohustused, võlad, maksukohustused ja osalustasud (kommunaalkulud, lasteaed, huviring).</p> <p>Igapäevaelu stressiallikad (näiteks: töökoha kaotus; pereliikme surm, staatus kogukonnas jms).</p>	

Allikas: E. L. Pollard & L. Davidson. (2001). *Foundations of Child Well-being. Action Research in Family and Early Childhood*. UNESCO. USA.

Tabel 1.2. Mõistete selgitused

Kognitiivne areng on seotud tunnetusprotsessidega (aisting, tajus, mälu, tähelepanu, kujutus, mõtlemine, fantaasia) ja toetab tegelikkusest vaimse pildi loomist. Ümbritseva kogemine ja mõtestamine on seotud lapse teadmiste ja oskustega, ümbritsevas orienteerumisega, otsuste vastuvõtmise ja probleemide lahendamise, analüüsi oskusega.

Intelligentsus on üldine vaimne võimekus mis hõlmab loogiliste järelduste tegemise võimet, planeerimisvõimet, ülesannete lahendamise võimet, abstraktse mõtlemise võimet, mõistetest ja keelest arusaamise võimet ning õppimisvõimet.

Identiteet on samastumine, ühtekuuluvustunne, mis võib rajaneda rahvuslikel, kultuurilistel, ideoloogilistel või riikondlikel tunnustel.

Minakontseptsioon on võime eristada kognitiivset aspekti ehk teadmisi iseendast ning afektiivset aspekti ehk suhtumist iseendasse.

Enesehinnang on inimese emotsionaalne enesekohane hinnang, mis ilmneb tavaliselt rahulolu või rahulolematusega.

Enesehinnang koosneb:

- 1) hinnangust sellele, mida ma teen, kuidas käitun;
- 2) hinnangust sellele, kes/mis ma olen;
- 3) sellest, kuidas ma end väärtustan – minu eneseaustusest.

Hinnanguid langetatakse oma:

füüsilisele *minale* – mida ma arvan oma kehas, tervislikust seisundist, füüsilistest saavutustest;
 eetilisele *minale* – ettekujutus sellest, kui hea või halb ma olen;
 sotsiaalsele *minale* – enese väärtustamine suhetes teistega;
 personaalsele *minale* – isikliku väärtuse tunne, mis ei sõltu ei minu kehas ega suhetest teistega.

Sotsiaalne kompetentsus on positiivne suhtumine eakaaslastesse, koostööoskused, enese tundmine, enesejuhtimine ja enesekehtestamine, piirangute ja normide aktsepteerimine, õppimisel oma võimete potentsiaali kasutamine.

<p>1) suhted eakaaslastega oskus öelda ja vastu võtta komplimente abi pakkumine, vabandamine kaaslaste eest seismine (kaitsmine) osalemine ühistes tegevustes, vestlustes juhtimisoskuste omamine tundlikkus kaaslaste tunnete suhtes (empaatia, sümpaatia) huumorimeel sõprussuhete loomine, sõprade omamine</p>	<p>2) enesejuhtimine oskus jääda rahulikuks, kui ilmnevad probleemid oskus kontrollida oma käitumist tugevate emotsioonide korral koostöö erinevates situatsioonides kriitika talumine reeglite ja piirangute järgimine konfliktide korral oskus minna kompromissile narmimise ignoreerimine või sellele kohaselt reageerimine</p>
<p>3) akadeemilised oskused õpetaja juhtnõuade kuulamine ja täitmine iseseisvus ülesannete täitmisel/lõpetamisel individuaalsete tööülesannete täitmine oma võimete tasemel vaba aja mõistlik kasutamine käitumine hästi organiseeritud viisil (vajalikud kooliasjad kaasas, koolitulek õigeaegne) oskus küsida vajaduse korral abi oskus küsimusi esitada oskus ignoreerida kaaslaste mõjutusi (töö jätkamine vaatamata sellele, et kaasõpilased tundi segavad)</p>	<p>4) nõustumine instruksioonide ja juhendite järgimine reeglite järgimine vaba aja mõistlik kasutamine enda mänguasjade ja kooliasjade jagamine teistega kohane reageerimine kriitikale ja märkustele määratud ülesande täitmine ning lõpuleviimine töövahendite, mänguasjade koristamine</p>
<p>5) kehtestamisoskused initsiatiivi ülesnäitamine teistega suhtlemiseks komplimentide tunnustamine mängude alustamine, teiste kutsumine enda kohta positiivse väljatoomine enesekindlus, sõbrunemine ebaõigete reeglite ja toimingute vaidlustamine (ei-ütlemine) enda esitlemine võõrastele usalduslikkus suhtlemisel vastassugupoolega ülekohtule reageerimine</p>	

Tabel 2.1. Lapse heaolu järjepidev kaardistamine

Lastekaitsetöötaja vorm

Lapse heaolu	Hea	Rahuldav	Mitterahuldav	Kommentaariid ja täpsustused (milles puudused ja tugevused avalduvad)
Füüsiline heaolu				
Pere elutingimused				
Pere majanduslik toimetulek				
Lapse eakohane toit				
Lapse riietus				
Lapse tervis				
Lapse hügieen/puhtus				
Emotsionaalne heaolu				
Lapse suhe emaga/isaga/hooldajaga				
Lapse järelevalve/distsipliin				
Lapse turvalisus				
Lapse enesehinnang				
Sotsiaalne heaolu				
Vanemate vaheline suhe				
Lapse suhe lähivõrgustikuga				
Lapse käitumine				
Kognitiivne heaolu				
Lapse võimete ja oskuste arendamine				
Lapse toimetulek lasteaias/koolis				
Vanemate koostöö kooli/lasteaiaga, teiste spetsialistidega				

Mis takistab vanema rolli täitmist:

☐ Vanem kasvatab last üksinda	☐ Vanemate tervis: füüsiline tervis, psüühikahäire, vaimne puue
☐ Vanemate sõltuvusprobleem (alkohol, suitsetamine, narkootilised ained)	☐ Tööhõive (töötu, töötab, õpib, töövõimetu)
☐ Vanemlike teadmiste ja oskuste puudumine	☐ Vanemate majanduslik toimetulematus
☐ Lapse erivajadused	☐ Sotsiaalne ebakompetentsus

Tabel 2.1.a. Lapse heaolu järjepidev kaardistamine

Lastekaitsetöötaja vorm

Lapse heaolu	Kommentaariid ja täpsustused (milles puudused ja tugevused avalduvad)
Füüsiline heaolu	
Pere elutingimused	
Pere majanduslik toimetulek	
Lapse eakohane toit	
Lapse riietus	
Lapse tervis	
Lapse hügieen/puhtus	
Emotsionaalne heaolu	
Lapse suhe emaga/isaga/hooldajaga	
Lapse järelvalve/distsipliin	
Lapse turvalisus	
Lapse enesehinnang	
Sotsiaalne heaolu	
Vanemate vaheline suhe	
Lapse suhe lähivõrgustikuga	
Lapse käitumine	
Kognitiivne heaolu	
Lapse võimete ja oskuste arendamine	
Lapse toimetulek lasteaias/koolis	
Vanemate koostöö kooli/lasteaiaga, teiste spetsialistidega	

Mis takistab vanema rolli täitmist:

☐ Vanem kasvatab last üksinda	☐ Vanemate tervis: füüsiline tervis, psüühikahäire, vaimne puue
☐ Vanemate sõltuvusprobleem (alkohol, suitsetamine, narkootilised ained)	☐ Tööhõive (töotu, töötab, õpib, töövõimetu)
☐ Vanemlike teadmiste ja oskuste puudumine	☐ Vanemate majanduslik toimetulematus
☐ Lapse erivajadused	☐ Sotsiaalne ebakompetentsus

NB! Jätka pöördel tabeli kokkuvõttega, kus annad hinnangu heaolu komponentidele.

Lapse heaolu	Hea	Rahuldav	Mitte-rahuldav
Füüsiline heaolu			
Pere elutingimused			
Pere majanduslik toimetulek			
Lapse eakohane toit			
Lapse riietus			
Lapse tervis			
Lapse hügieen/puhtus			
Emotsionaalne heaolu			
Lapse suhe emaga/isaga/hooldajaga			
Lapse järelvalve/distsipliin			
Lapse turvalisus			
Lapse enesehinnang			
Sotsiaalne heaolu			
Vanemate vaheline suhe			
Lapse suhe lähivõrgustikuga			
Lapse käitumine			
Kognitiivne heaolu			
Lapse võimete ja oskuste arendamine			
Lapse toimetulek lasteaias/koolis			
Vanemate koostöö kooli/lasteaiaga, teiste spetsialistidega			

Tabel 2.2. Minu lapse heaolu

Lapsevanema vorm

Lapse nimi:		Vanemad:			
Varasem abi (osutatud tegevused, teenused):					
Lapse heaolu	Väga hea	Hea	Rahuldav	Mitte-rahuldav	Millist muutust ootan (ka ootused lastekaitsele)
Füüsiline heaolu Pere elutingimused					
Pere majanduslik toimetulek					
Lapse eakohane toit					
Lapse riietus					
Lapse tervis					
Lapse hügieen/puhtus					
Emotsionaalne heaolu Lapse suhe/emaga/isaga/ hooldajaga					
Lapse järelvalve/distsipliin (reeglid, kohustused)					
Lapse turvalisus (kodune keskkond)					
Lapse meeleolu					

Palun jätkka pöördel

Lapse heaolu	Väga hea	Hea	Rahuldav	Mitte-rahuldav	Millist muutust ootan (ka ootused lastekaitsele)
Sotsiaalne heaolu Vanematevaheline suhe					
Lapse suhe lähivõrgustikuga (vanavanemad, õed, vennad, õpetaja, treener, sõbrad)					
Lapse käitumine (kodus, väljaspool kodu)					
Kognitiivne heaolu Lapse võimete ja oskuste arendamine kodus (õpetamine, ühine ajaveetmine, õpi- ja mänguasjade olemasolu)					
Lapse toimetulek lasteaias/koolis (koolikohustuse täitmine, õppeedukus, suhted kaaslaste, õpetajatega)					
Vanema koostöö lasteaia/kooli ja teiste spetsialistidega					

Tabel 2.2.1. Minu lapse heaolu

Kuupäev

Lapsevanema vorm

Lapsevanema nimi

Varasem abi (osutatud tegevused, teenused)					
Varasem hindamine (millal ja kelle poolt teostatud)					
Lapse heaolu	2 MR	3 R	4 H	5 VH	Mida soovime muuta
Meie pere elutingimused					
Meie pere rahalised võimalused					
Lapsele vajalik toit					
Lapse tervis					
Lapse pesemisharjumused					
Lapse õues viibimine					
Lapse riietus					
Ema suhe lapsega					
Isa suhe lapsega					
Vanemate omavaheline suhe					
Lapse käitumine kodus					
Lapse käitumine väljaspool kodu					
Lapse lasteaias käimine					
Lasteaia koostöö vanemaga					
Lapse kasvatamisega toimetulek					

Tabel 2.3. Minu heaolu Nimi..... Vanus..... Elukoht.....
Palun hinda ja kirjelda oma igapäevast elu-olu

	Olen täiesti rahul	Osaliselt olen rahul	Üldse ei ole rahul	Kirjelda, millega oled rahul ja millega mitte
elamistingimused				
rietus				
tervis				
harjumused				
suhted (vanemad, hooldajad)				
suhted (õpetajad)				
suhted (klassikaaslased, eakaaslased)				
õpitulemused				
vaba aja veetmise võimalused				

Palun märgi iga väite juures, milline neist on lähim Sinu enesetundele kahe viimase nädala jooksul. Tee ainult üks märg iga väite kohta. Pane tähele, et suuremad numbrid tähendavad paremat heaolu.

	Kogu aeg	Enamuse ajast	Enam kui pool ajast	Vähem kui pool ajast	Vahet pole	Mitte kunagi
1. Ma tunnen end rõõmsa ja heatujulisena	5	4	3	2	1	0
2. Ma tunnen end rahulikuna ja pingevabana	5	4	3	2	1	0
3. Ma tunnen end aktiivse ja energilisena	5	4	3	2	1	0
4. Ma tunnen end värskelt ja puhanuna	5	4	3	2	1	0
5. Mu igapäevaelu pakub mulle huvi	5	4	3	2	1	0

Tabel 2.4 Lapse heaolu kaardistamine kodukülastusel

Lastekaitsetöötaja vorm

Kuupäev/kellaeg:

Kodukülastuse põhjus:.....

Kodukülastuse viisid läbi:.....

Lapse nimi:

Külastatud kodu aadress:

Elanikud (nimi, juriidiline suhe lapsega):.....

Kodukülastuse aja viibisid kodus (nimi, juriidiline suhe lapsega):

Lapse heaolu	Koduse olukorra kirjeldus (milles puudused ja tugevused avalduvad)
Füüsiline heaolu	
Elutingimused	
Lapse eakohane toit	
Lapse riietus	
Lapse tervis	
Lapse hügieen/puhtus	
Lapse järelvalve/distsipliin	
Lapse turvalisus	
Vanemate koostöö lasteaia/ kooli, teiste spetsialistidega	
Hinnang lapse olukorrale	
Pere hinnang	hea rahuldav mitterahuldav
Sotsiaaltöötaja hinnang	hea rahuldav mitterahuldav
Kokkulepped perega	
1.	
2.	
3.	

.....
Nimi /allkiri

.....
Nimi/allkiri

Tabel 3. Tegevuskava lapse heaolu tagamiseks ja vanemlikkuse toetamiseks

Selle tabelisse kirjutatakse eesmärgid, mis tulenevad otseselt lapse heaolu tabeli täitmisel ilmnenu puudujääkidest.

Eesmärk	Alaeesmärk	Tegevused/ teenused	Ajakava	Teenuse/ tegevuse maksumus	Eesmärgi elluviimise eest vastutav isik (nimeliselt)
Füüsiline heaolu					
Emotsionaalne heaolu					
Sotsiaalne heaolu					
Kognitiivne heaolu					

Allkirjastanud:

.....

.....

Lisa 2

Lapse heaolu ning vanemluse hindamist abistavad küsimustikud, töölehed ja vormid.

2.1. Abistavad küsimustikud vanema ja lapse vahelise suhte hindamiseks

(Emotsionaalse heaolu komponent)

2.1.1. Beebiealisele lapsele (0–1 eluaastat)

Lapsevanema/ hooldaja nimi	
Suhe lapsega (bioloogiline vanem/kasuvanem)	
Lapse nimi ja vanus	
Täitmise kuupäev/täitja	

Instruktsioon: Järgnevalt on esitatud lapse ja vanema käitumised, mis osutavad sellele, et lapse emotsionaalne heaolu ei ole tema esmaste hooldajate poolt piisavalt tagatud. Hinda koduviisi põhjal iga väite paikapidavust. Juhul, kui märkasid nimetatud riskikäitumist, tee ✓ märges lahtrisse "Nõustun". Kui nimetatud riskikäitumist ei esinenud, jäta märges tegemata. Juhul, kui kohtumise käigus antud käitumise kohta infot ei õnnestunud saada, tee ✓ märges "Info puudub" lahtrisse ning võimalusel täida küsimustik uuesti pärast järgmist kohtumist perekonnaga.

	Nõustun	Info puudub	Kommentaari (vajadusel)
Laps ei tunne huvi ümbritseva vastu			
Laps ei reageeri kõnele			
Laps ei vaatle inimeste nägusid			
Laps ei jälgi oma ümbrust			
Laps ei häälitse või teeb seda harva			
Lapsele naeratades ei naerata laps vastu			
Laps ei otsi täiskasvanuga kontakti			
Laps ei otsi mängides vanemaga kontakti			
Laps eelistab teiste täiskasvanute füüsilist lähedust oma vanema omale			
Laps on võõrastega suheldes ülemäära lähedust otsiv või klammerdub			
Laps ei esita soove, nõudmisi			
Laps eelistab vanema füüsilisele lähedusele põrandal või voodis olemist			
Sülle võttes ei hoia laps vanemast kinni			
Sülle võttes vaatab laps vanemast eemale			
Laps on passiivne ja/või loid			
Laps väljendab sageli rahulolematust			
Laps on kergesti ärrituv			
Laps on raskesti rahustatav			
Laps vaatab ümbritsevat tühja pilguga ja/või näib kurb			
Lapse motoorne areng ei ole eakohane			
Lapse lihased on toonuses			
Laps magab rahutult			
Laps keeldub sageli söögist			
Lapsevanem ei reageeri lapse häälitsemisele			
Lapsega suheldes ei hoia vanem silmsidet			
Lapsevanem ei püüa last rahustada			
Lapsevanem ei võta last lohutamiseks sülle			
Lapsevanem räägib lapsega negatiivsel (vihasel/kalgil vms) toonil			
Vanem räägib oma lapsest negatiivsel toonil (süüdistavalt/ vihaselt vms)			
Lapsevanem ei soodusta oma käitumisega lapse eakohast arengut			
Lapsevanem ei väljenda huvi lapse eakohase arengu vastu			

2.1.2. Lasteaiaelisele lapsele (1–6 eluaastat)

Lapsevanema/hooldaja nimi	
Suhe lapsega (bioloogiline vanem/kasuvanem)	
Lapse nimi ja vanus	
Täitmise kuupäev ja täitja	

Instruktsioon: Järgnevalt on esitatud lapse ja vanema käitumised, mis võivad osutada sellele, et lapse emotsionaalne heaolu ei pruugi olla perekonnas tagatud. Hinda iga väite paikapidavust (näiteks koduviisi põhjal). Juhul, kui märkasid nimetatud riskikäitumist, tee ✓ mäрге lahtrisse "Nõustun". Kui nimetatud riskikäitumist ei esinenud, jäta mäрге tegemata. Juhul, kui kohtumise käigus antud käitumise kohta infot ei õnnestunud saada, tee ✓ mäрге "Info puudub" lahtrisse ning võimalusel täida küsimustik uuesti pärast järgmist kohtumist perekonnaga.

	Nõustun	Info puudub	Kommentaar (vajadusel)
Laps ei väljenda vanemaga suheldes soojust			
Laps on võõrastega suheldes ülemäära lähedust otsiv või klammerduv			
Hirmu tundes või haiget saades ei otsi laps vanema lohutust			
Hirmu tundes või haiget saades otsib laps vanema lohutust ebatavalisel moel			
Laps on eale mittevastavalt liiga iseseisev			
Laps ei otsi vanema toetust/abi, kui seda vajab			
Laps ei aktsepteeri täiskasvanu poolt seatud piire			
Laps on vanemaga suheldes ülemäära nõudlik			
Laps allub automaatselt vanema soovidele			
Tuttavas keskkonnas käitub laps passiivselt/huvitult			
Tundmatus keskkonnas ei uuri laps ümbrust, kuna eelistab vanema lähedusest mitte lahkuda			
Tundmatus keskkonnas ei huvitu laps vanema kohalolekust			
Laps on vanemaga suheldes kamandav ja kontrolliv			
Laps on vanemaga suheldes ülemäära hoolitsev			
Taaskohtudes vanemaga pärast ajutist lahusolekut käitub laps vältivalt, vihaselt või ükskõiksel			
Laps ei hoia suheldes silmsidet			
Lapse kõne ei ole arenenud eakohaselt			
Lapsevanem ei reageeri, kui laps teda kõnetab			
Lapsevanem suhtleb lapsega negatiivsel (vihasel/kalgil vms) toonil			
Lapsevanem räägib oma lapsest negatiivsel toonil (süüdistavalt/vihaselt vms)			
Lapsevanem ei väljenda soojust, kui laps otsib vanema lähedust			
Lapsevanem ei paku lohutust/tuge, kui laps saab haiget või tunneb hirmu			
Lapsevanem ei arvesta lapse soovidega			
Lapsevanem ei algata lapsega füüsilist kontakti			
Lapsevanem ei suuda oma last rahustada			
Lapsevanem ei võimalda lapsel eakohasel määral iseseisvalt keskkonda avastada			
Lapsevanem ei soodusta oma käitumisega lapse eakohast arengut			
Lapsevanem ei väljenda huvi lapse eakohase arengu vastu			

2.1.3. Kooliealisele lapsele (7–18 eluaastat)

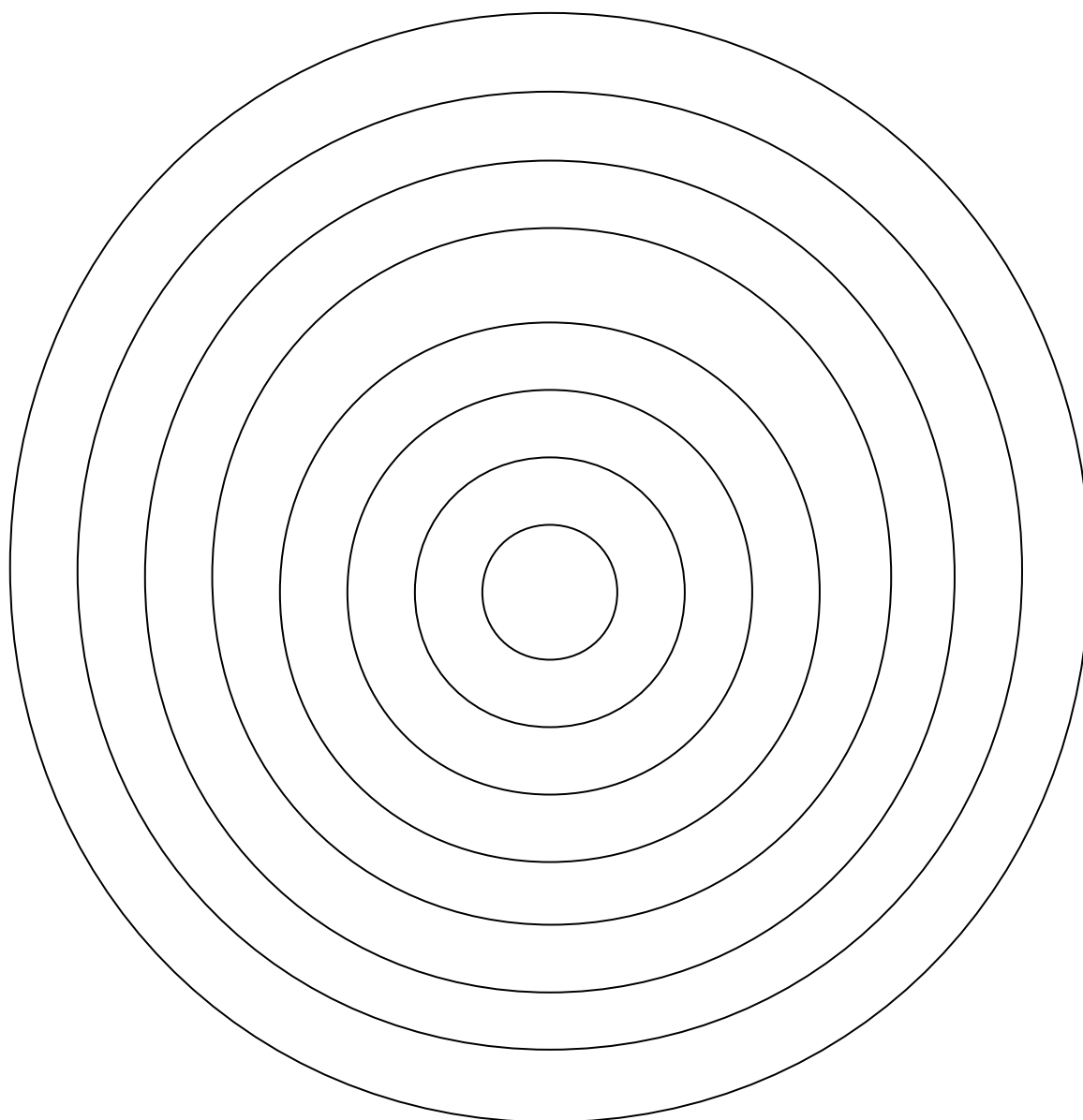
Lapsevanema/hooldaja nimi	
Suhe lapsega (bioloogiline vanem/kasuvanem)	
Lapse nimi ja vanus	
Täitmise kuupäev ja täitja	

Instruktsioon: Järgnevalt on esitatud lapse ja vanema käitumised, mis võivad osutada sellele, et lapse emotsionaalne heaolu ei pruugi olla perekonnas tagatud. Hinda iga väite paikapidavust (näiteks koduviisi põhjal). Juhul, kui märkasid nimetatud riskikäitumist, tee ✓ märges lahtrisse "Nõustun". Kui nimetatud riskikäitumist ei esinenud, jätka märges tegemata. Juhul, kui kohtumise käigus antud käitumise kohta infot ei õnnestunud saada, tee ✓ märges "Info puudub" lahtrisse ning võimalusel täida küsimustik uuesti pärast järgmist kohtumist perekonnaga.

	Nõustun	Info puudub	Kommentaar (vajadusel)
Laps ei väljenda vanemaga suheldes soojust			
Laps ei otsi vanema toetust/abi, kui seda vajab			
Laps ei aktsepteeri täiskasvanu poolt seatud piire			
Laps on vanemaga suheldes ülemäära nõudlik			
Laps on vanemaga suheldes kamandav ja kontrolliv			
Laps on vanemaga suheldes ülemäära hoolitsev			
Laps ei hoia vestlusel silmsidet			
Laps on vestlusel füüsiliselt pinges			
Laps on igapäevaselt kartlik ja ebakindel			
Lapsel on raske oma ilmpulsse kontrollida (käitub pidurdamatult)			
Laps väljendab sageli negatiivseid emotsioone			
Lapse suhted eakaaslaste ja/või õdede-vendadega on konfliktised			
Lapse suhted vanematega on konfliktised			
Lapsel esineb koolis õpiraskusi			
Laps on agressiivne loomade suhtes			
Laps on korduvalt varastanud ja/või valetanud			
Lapsel puuduvad hobid			
Lapsevanem suhtleb lapsega negatiivsel (vihasel/kalgil vms) toonil			
Lapsevanem räägib oma lapsest negatiivsel toonil (süüdistavalt/vihaselt vms)			
Lapsevanem ei väljenda soojust, kui laps otsib vanemaga kontakti			
Lapsevanem ei paku abi/tuge, kui laps seda vajab			
Lapsevanem ei arvesta lapse soovidega			
Lapsevanem ei võimalda lapsele eakohast iseseisvust			
Lapsevanem ei võimalda lapsel aega veeta sõprade seltsis			
Lapsevanemapoolne järelevalve lapse igapäevaste tegevuste suhtes on liiga vähene			
Lapsevanem ei huvitu sellest, kuidas lapsel koolis läheb			
Lapsevanem ei veeda regulaarselt aega lapse seltsis			

Algallikas: <http://www.pcsao.org/CLA/Appendix%20F/Attachmentmaterial.pdf>. Kohandanud: Kaidi Hallik.

2.2. Lapse suhtekaart

Palun kirjuta suhtekaardi keskele oma nimi. Seejärel märgi (nimesid kasutades) kaardile kõik iseenda jaoks olulised täiskasvanud ja eakaaslased. Püüa mõelda selle peale, kui lähedal või kaugel need inimesed Sinust on. Alusta nendest inimestest, kelle puhul tunned, et nad on Sulle lähemal.

2.3. Lapse intervjuerimise (näidis)skeem

Skeem on abiks lapsega kontakti loomisel ning last ja tema peret puudutava esmase info kogumisel.

Perekond

Räägi oma perekonnast.

Kes elavad koos sinuga?

Kas sul on vendi, õdesid?

Kuidas Te omavahel läbi saate?

Kellele perekonnast usaldad oma muresid?

Mida Te perega koos ette võtate, näiteks nädalavahetustel?

Mida Sa ise tahaksid veel oma perekonnast rääkida?

Koduse elu reeglid

Kuidas otsustatakse kodus sind puudutavaid asju?

Kas Sul on kodus oma kohustused (oma toa koristamine, majapidamistööd, jms)?

Millised kokkulepped on sul vanematega selles osas, et kaua tohid sõpradega väljas olla, millistel üritustel tohid käia?

Mida sa siis teed või mõtled, kui sa ei saa teha seda, mida ise tahad?

Kuidas vanemad käituvad siis, kui juhtub, et ei pea kokkulepetest (reeglitest) kinni?

Sõbrad

Räägi mulle oma sõpradest? Mida Te koos teete?

Kool

Räägi mulle oma klassikaaslastest? Õpetajatest?

Mis on koolis kõige meeldivam? Kõige ebameeldivam?

Mida Sa ise tahad veel koolist rääkida?

Kas Sul on huvialasid?

Milles oled andekas?

Tulevikuplaanid

Missugune sa oma arvates oled täiskasvanuna? Kas sul on täiskasvanud eeskujusid?

Mida sa tahad teha, kui suureks kasvad?

Kuidas sa lapsevanemana oma lapsi kasvataksid?

Arvamus iseendast

Räägi mulle iseendast.

Kas sa meeldid endale?

Kui sa saaksid endas midagi muuta, mis see oleks?

Kui ma küsiksin sinu vanematelt, mida nad sinust arvavad, mida nad räägiksid?

Mida sinu sõbrad sinu kohta räägiksid?

Mis asjad ajavad sind enda juures närvi?

Mis on kõige murettekitavam asi, mis sinuga on juhtunud?

Meeleolu

Kas oled tavaliselt rõõmus, kurb, heas tujus, pahas tujus ja mis su meeleolu mõjutab?

Kuidas sa ennast tavaliselt tunned?

Mis sind rõõmustab, kurvastab, vihastab?

Mida sa kõige rohkem naudid?

Sinu elu kõige õnnelikum aeg?

Kõlblustunne

Räägi mõnest olukorrast, kus sa oled teinud midagi halba ja seepärast kurvastanud, või oled teinud midagi head ja rõõmustanud?

Mis on sinu enda arvates kõige halvem asi, mida sa oled kunagi teinud? Kas see tõi sulle pahandusi?

Kas sa teeksid seda uuesti?

(Allikas: Laste ja noorukite psühhiaatria. 2003)

VANEMLUSE ROLLIKAART

ELUKS ETTEVALMISTAJA

Väärtuste, kommete, traditsioonide edastamine
Igapäevaelu oskuste õpetamine
Iseseisvuse toetamine
Õige ja väära eristamine
Eeskujuks olemine

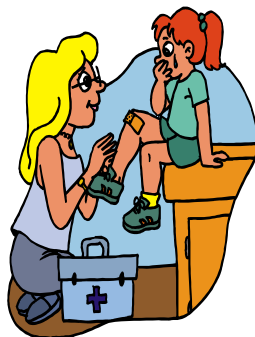

ARMASTUSE ANDJA

Iseenda ja teiste
väärtustamine
Tunnustamine
Hellitamine
Lohutamine
Kaitsmine

LAPSE VAJADUSED ERINEVAS VANUSES

HOOLDAJA

Eakohane toit
Riietus
Arstiabi
Tervislik eluviis
Puhkus
Turvaline kasvukeskkond

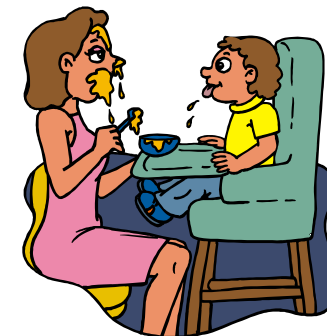
INIMSUHETE ASJATUNDJA

Kuulamine
Vestlemine
Tunnete väljendamine
Tülide lahendamine
Andeksandmine
Sallivuse kujundamine

PIIRIDE SEADJA

Distsipliin
Reeglid
Kokkulepetest kinnipidamine
Päevarežiim

2.4. Vanemluse rollikaart

Vanema kesksed rollid kujunevad vanemaksolemise käigus, vanema ja lapse vastastikusel suhtluses, lapse vajadustele reageerides.

Rollikaardi põhirollide (hooldaja, armastuse andja, elamise õpetaja, inimsuhete õpetaja, piiride seadja) abil mõtestatakse vanemate erinevaid rolle, millede täitmine toetab lapse heaolu tagamist.

Tegude-rollid (söögi andja, kokkulepete seadja,...) on tegevused, mida vanemad peavad tegema, et täita erinevaid põhirolle.

Vanemluse rollikaardi kasutamine

Vanemluse rollikaart on mõeldud vestluse abivahendiks, et aidata vanematel mõtestada, kuidas igapäevane lapse eest hoolitsemine toetab lapse heaolu.

Vestlus lapsevanemaga vanemluse rollikaardi põhjal

Vestluse alustamine/turvalise õhkkonna loomine

Sissejuhatav vestlus pereliikmetest, lastest...

Millisest vanemlikust rollist soovib vanem alustada? NB! Kaardi kirjeldamist alustatakse kliendi poolt soovitud järjekorras.

Milline roll üllatas?

Millised rollid töötavad hästi?

Millised rollid vajavad lihvimist?

Tagasiside andmine

Positiivne tagasiside hästi toimivate rollide kohta.

Rollid, mis on tunnustatud halvasti toimivaks, vajavad samuti tunnustamist.

Uute vaatenurkade esiletoomine rollidest lähtuvalt (mida vanem ise ei märka, ei too esile).

Kui vanem peab end ebaõnnestunuks, siis saab näidata, millised rollid toimivad hästi.

Kui mõni roll on ülearenenud, siis saab seda kasutada kui ressursi mõne vähemarenenud, kuid vajaliku rolli arendamiseks.

Rollide käsitlemine perekonna arenguetapist lähtuvalt

Millised rollid on olulised praeguses lapse/laste arenguetapis?

Millised rollid muutuvad oluliseks üleminekul järgmisesse arenguetappi?

Rollide erinevus ja erinevad vajadused vajavad vaatlemist iga lapse puhul eraldi.

Rollide arendamine. Ülesanded, kodutööd.

Kui vestlusest selguvad rollid, mille arendamisele on vanemal soov keskenduda, siis antakse koduülesandeid. Näiteks palutakse ühe nädala jooksul panna kirja need korrad, kus laps ei tule õigel ajal koju ja kuidas vanem siis käitub – järgmisel kohtumisel arutatakse piiride kehtestaja rollist saadud kogemusi.

Mõlema vanema kaasamine

Kui mõlemad vanemad on motiveeritud, saab rollikaarti koos analüüsida. Mõlemad vanemad täidavad oma kaardi ja siis saab tulemusi arutada.

Rollide jaotus?

Kui mõni roll üldse puudub, siis võib esitada küsimuse, kas ja kes lapse jaoks seda rolli täidab?

Vanemlike rollide täitmine lapsepõlveperes.

Kuidas lapsepõlveperes olid rollid täidetud?

Mis on praeguses peres teisiti?

Rollikaardi kasutamine hooldusvanemate puhul

Kuidas teostada vanema rolle sellises olukorras?

Rollikaardi kasutamine peredes, kust lapsed on ajutiselt eraldatud

Vanematega arutatakse, millised rollid on vältimatud, et laps saaks tulla koju tagasi.

Kuidas teostada vanema rolle sellises olukorras?

Rollikaardi kasutamine lastega

Lapsel võib lasta ka ise hinnata, kuidas erinevad rollid on tema erinevate eluetappide puhul teostunud.

Allikas: Helminen Marja-Liisa, Iso-Heiniemi, Mari (1999). Vanhemmuuden roolikartta. Käyttäjäs opas. Suomen Kuntaliitto.